

Владислава Гордић

ИСТОРИЈСКО И МОДЕРНО

Драган Кујунџић, The Returns of History: Russian Nietzscheans After Modernity (Враћање историје: Руски ничеанци за модернизмом), Olbeni, SUNY Press, 1997

Ако се о књижевно-теоријским и књижевно-историјским студијама икако да говорити у виду сажимања и редукције, онда бисмо рекли да је књига пред нама једно читање руског формализма и руског модернизма из перспективе утицаја који је био непризнат и прећуткиван, али и у великој мери једноставно непознат - утицаја Фридриха Ничеа. Многи проучаваоци овог кључног поглавља историје књижевно-теоријских појмова, од Игњација Амброђа па до наше Владиславе Рибникар, укључујући ту и Виктора Ерлиха и Еву Томпсон, махом су порекло формализма везивали за историјску поезију Веселовског, док су Ничеову мисао помињали само маргинално, као контра-струју о којој се у оквирима формализма говорило једино полемички. Тек се онедавно утицај великог немачког филозофа на руску авангарду почео разумевати као значајан, чему ће у великој мери допринети и ова студија, будући да нас упознаје са најновијим покушајима у том правцу. Кујунџић се често позива на Бориса Гројса који је поставио и у својим радовима аргументовао тезу да је руска авангарда прожета ничеовским мотивима надчовека и јединства воље и естетског принципа. "Изван спољашњег рационализма авангарде стоји вера у надљудску снагу уметника ствараоца који је кадар да наметне нови естетски поредак целом човечанству у универзуму", пише Гројс у још необјављеној студији о ничеанским темама и мотивима у руској култури тридесетих година. Кујунџић ће се у својим увидима често ослањати на овог аутора и увек изнова апострофирати његов допринос новом читању непознатих утицаја.

Како сам аутор у уводном поглављу наглашава, себи у писању ове књиге поставља два задатка - први је читање руских ничеоваца кроз њихову борбу са модерношћу, а други амбиција да се покаже како нагињање ка модерности увек наступа након њеног појављивања, дакле у једној постисторијској перспективи. Повезивање Ничеове идеје о филозофији историје са Бахтиновим и Тињановљевим схватањем пародије је оваплоћује се у пуној мери као однос историјског и модерног, као суочавање са каноном. Трагајући за генеалогичком формализма, критичари су, указује Кујунџић, најчешће следили путању којом се крећу шаховске фигуре лавца или топа: он сам пак покушава, у складу са кључном метафором формалистичке перцепције књижевне генеалогije, да следи ход коња - како гласи наслов књиге Виктора Шкловског. Само таква генеалогичка путања може да смести руски формализам у оквире ничеанства.

Ауторки овог приказа једна реч се од првих страница Кујунџићеве књиге наметнула као незаобилазна, колико као метафора која ослобађа нова значења, толико и као симболички одраз свега онога чему једна оваква студија тежи. У питању је реч графтинг (калемљење). Иако иза ње стоји, дакако, Деридин концепт контаминације дискурса којом се ослобађају потенцијали текста, ова реч нуди још много значењских равни. Не само "калемљење", "имплантација", "уграђивање", "усађивање", већ и "оплеменевање". Занимљиви су још неки од њених значењских валера: графтинг може да значи чак и "подмићивање", "корупција", "мито"! Калемећи руски модернизам на Ничеа, Кујунџић покушава да отвори нови простор за разматрање појма

историје и историјског, да постигне измештање и очување при читању манифестних текстова руског формализма, истовремену имплантацију (пресађивање) и корупцију (загађивање). Он ће нам показати како су то Руси "профитирали", нечасно зарадили на Ничеу, али и како су се њиме оплеменили и примили га у себе.

У складу са својим деконструкцијским бекграундом, Кујунџић ослобађа снагу мртвих метафора како би открио нови теоретски потенцијал и филозофски ауторитет кључних текстова формалиста. Тако ће неки фундаментални појмови Јурија Тињанова као што су "пародија" или "очување" бити "накалемљени" на Ничеа, њиме оплеменењени и корумпирани у исти мах. У њима је компримиран сам однос историјског и модерног, њихов поливалентан однос узајамног оплеменења и обезвређивања. Секундарна и деривативна природа пародије (у којој је садржано схватање традиције у формалиста - синови се не угледају на очеве, него их пародирају) је можда најважнија тачка у којој се срећу Ниче, формалисти и још једна велика фигура руског модернизма, Михаил Бахтин. Пародија обнавља своје потенцијале који је чине глобалном метафором текстуалности и своје теоријске импликације. Она из књижевног дела извлачи осећање понављања и омогућује измештање садржине које нам дозвољава да то понављање уочимо.

Кујунџић не пропушта да укаже како се идеје формализма на нов начин оваплоћују у делу Жака Дериде. И за Тињанова и за Дериду постоји однос жанра и историје, однос истовременог сећања и заборава, будући да жанровска припадност увек значи и удаљавање од закона, прекидање генеалогije и традиције. Снага подривања језика, оваплоћење ничеанског смеха у Бахтина и Дериде, отвара могућност да се повежу два теоријска концепта који су оба заснована на биолошкој/биографској метафори.

У наредним поглављима књиге Кујунџић ће се позабавити и проблематичном и парадоксалном идејом формалиста да монументализују Лењинову модернистичку праксу. Он је "чита" у музеолошкој и (ли) маузеолошкој перспективи. Скупа са још неким припадницима руске авангарде формалисти су покушавали да Лењиново политичко деловање тумаче као уметнички артефакт и модернистички пројекат. Две тачке између којих ће Кујунџић да се игра и балансира јесу две фигуре - једна је бронзани коњаник који представља Петра Великог, амблем руског модернизма, друга је сам Лењинов маузолеј, фантазма која је постала икона совјетског периода руске историје.

Бројне су метафоре које књига **Враћања историје** поставља пред читаоца а понирање у сва њихова значења равно је покушају да се преплива океан. Ипак, чини се да је то "море без обала", што су теорија и историја књижевности одавно постале, савладиво управо уз помоћ неких појмова које Кујунџић елаборира. Ова занимљива књига отвара још низ питања која сежу даље од предмета њеног проучавања, у саме поставке науке о књижевности, не либећи се ни контроверзи ни субверзије. Она указује да је сад више него икад неопходно расветлити односе историјског и модерног.